

NOTÍCIA D'UNA ADQUISICIÓ: EL MANUSCRIT DE LES MEMÒRIES DE DIONÍS BAIXERAS

FRANCESC FONTBONA

A través del P. Miquel Batllori, que entre moltes altres societats i institucions científiques pertany també, com a membre corresponent, a la nostra Acadèmia, vàrem saber de l'existència d'unes memòries inèdites del pintor Dionís Baixeras Verdaguer (Barcelona 1862-1943), que estaven en poder d'uns familiars directes seus. Baixeras va ser membre de l'Acadèmia i els anys difícils de la postguerra va exercir-ne fins i tot la presidència accidental (entre el 1939 i el 1943), i això feia que ja d'entrada aquest document fos especialment interessant per incorporar-lo a la nostra biblioteca. Posats en contacte amb la Sra. Carmen Arañó Baixeras, néta de l'artista, poguérem adquirir el manuscrit per un preu simbòlic, i ingressà a l'Acadèmia el maig del 2000 tal com el Secretari General ja informava al capítol «Vida acadèmica» del *Butlletí* darrer.

Es tracta d'un manuscrit de quatre-centes vuitanta-cinc quartilles, escrit a ploma a una sola cara, en llengua castellana, amb lletra clara però amb molts retocs i afegits, que porta per títol *Experiencias y recuerdos autobiográficos de un pintor octogenario*. Amb el manuscrit hi ha nombroses altres quartilles i fulls d'esborranys no numerats i notes diverses, moltes de les quals foren reescrites pel mateix autor al text definitiu. Són útils per veure la primera intenció de moltes frases, i com les canvia posteriorment.

Poc després de la mort del pintor es varen iniciar gestions per publicar-lo, motiu pel qual el manuscrit va ser mecanografiat. Les gestions no reeixiren, segurament perquè al text li mancava fluïdesa i una estructura més sòlida, alhora que hi ha en ell repeticions i una manera d'expressar-se de vegades un tant inhàbil, circumstàncies que haurien aconsellat reelaborar-lo per part d'un escriptor professional, cosa que no es va fer. L'esmentada còpia mecanogràfica, que té 184 folis, també va ser lliurada a l'Acadèmia juntament amb el manuscrit, cosa que facilita la consulta del contingut d'aquest text.

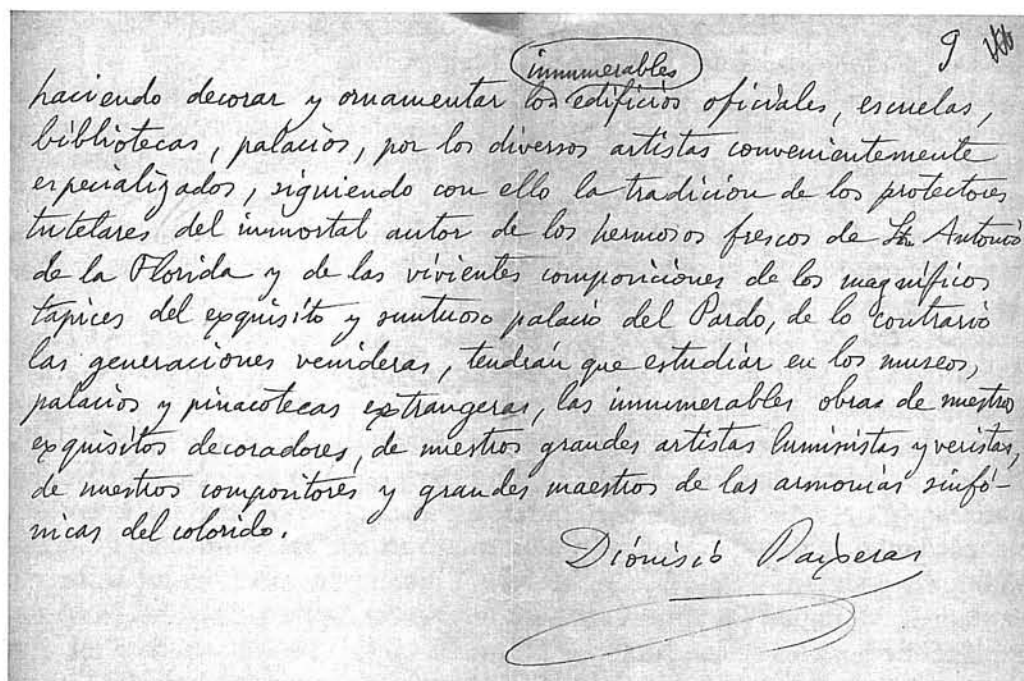
El document, datat a Sant Julià de Vilatorrada el 8 de setembre del 1942, és a dir, pocs mesos abans de la mort de l'artista, està repartit en quaranta-cinc capítols breus i un epíleg, i és un repàs en primera persona de la biografia del pintor que, malgrat l'edat en què abordà la tasca i les deficiències estilístiques ja comentades, demostra gaudir de bona memòria i d'una visió prou clara del desenvolupament de la seva carrera, no sols en la seva maduresa sinó també als inicis de la seva vida. S'hi troben ja, per exemple, pinzellades de fets tan antics com els revolucionaris del 1868, i descripcions –escandalitzades– dels Carnes-toltes d'aleshores, tot i que l'espectador d'aquells esdeveniments era encara tot just un nen.

Baixeras, descendent per una banda de teixidors de seda i per l'altra de llibreters, se'ns mostra en aquestes memòries, potser també per haver estat escrites al final de la seva vida, com un conservador molt acusat en tots els aspectes. Com a pintor es manifesta contrari a aquells artistes –molt freqüents ja a la seva època– que tenien prejudicis contra l'ensenyament acadèmic, i a l'entorn d'aquesta qüestió ens dóna una interessant descripció de primera mà de les activitats de l'escola de Llotja quan ell hi estudiava, així com de la personalitat d'alguns dels seus mestres (Antoni Caba, Lluís Rigalt, Ramon Martí Alsina, Claudi Lorenzale). Es declara també Baixeras repetidament del tot contrari al model nu femení en l'ensenyament artístic –actitud que no era nova en ell ja que l'havia defensat en algun escrit dels anys vint–, i tracta de justificar aquesta opinió no per motius moralistes sinó perquè segons ell la pràctica amb model femení resta virilitat a l'estil dels pintors mascles. Una altra idea peculiar que expressa és la inconveniència de passar massa temps els pintors fora del país, ja que això comporta que estrangeritzin el seu estil, cosa especialment perjudicial, segons Baixeras, en el cas dels artistes espanyols.

Al marge dels paràgrafs on s'expressen les seves idees, bona part del text és extraordinàriament ric en informacions, un bon testimoni de la vida artística en què Baixeras estava immers. Evoca els seus inicis professionals, quan alentat pel seu mestre Antoni Caba es presentà al concurs –que guanyà– pels murals historicistes del Paraninfo de la Universitat de Barcelona, i recomanat també per Caba s'introduí com a il·lustrador editorial.

Estèticament es declara pintor «naturalista» i remarca el paper engrescador que suposà per als joves artistes com ell l'activitat, aleshores recent encetada, d'exposicions d'art de la Sala Parés, així com el que representà per a ell mateix el seu primer viatge a París el 1883, on pogué palpar el gran prestigi pòstum que tenia Fortuny i sentir admiració per obres que hi va veure exposades de Meissonnier i de Stevens.

Parla també Baixeras de la seva primera participació en una Exposición Nacional de Madrid, el 1884. Com ell mateix diu, buscant fer mèrits per a hipotètics èxits futurs en oposicions a la docència oficial –que de fet mai es produïrien–, presentà un gran oli, *Job y sus amigos*, que no fou premiat, i en canvi sí que ho va ser un altre quadre, més sincer, sobre calafats al port de

Fragment de text manuscrit de les Memòries de Dionís Baixeras.

Barcelona, que havia presentat com a complement. De fet aquest tipus de pintura realista marinera o rural havia d'esdevenir la més característica de Baixeras, i la que encara avui el defineix millor i aflora molt sovint al mercat de l'art.

Parla sovint dels seus freqüents contactes amb la muntanya i la natura en general, i en aquest punt sabem també per aquestes memòries que ja als anys vuitanta del segle XIX Baixeras pintava obres importants de temes paisatgístics directament del natural, en lloc d'elaborar-les a l'estudi que era la pràctica habitual aleshores en el món de la pintura de caire tradicional. És el cas de la primera obra que exposà al Salon de París, el 1886, *Bateliers. Port de Barcelone*, que adquirí allà per un agent nord-americà passà després per la col·lecció d'un milionari, que l'acabà oferint al Metropolitan Museum de Nova York. Era l'època també en què es casà amb Maria del Pilar de Casanovas i de Fortuny, cosa que l'entroncà amb l'aristocràcia del país i explica en part certes actituds elitistes infreqüents en un artista plàstic català del seu temps.

La Reforma de la Barcelona vella comportà la destrucció de molts monuments i carrers històrics a causa de l'apertura traumàtica de la Via Laietana, motiu pel qual l'Ajuntament convocà, el 1908, un concurs de dibuix i de fotografia per als que millor perpetuessin gràficament els racons que havien de desaparèixer. L'èxit de Baixeras en aquest concurs i els successius encàrrecs

rebutts de fer nous dibuixos de temes semblants als que havia triat primer són fets especialment celebrats i explicats al manuscrit.

Més d'un cop Baixeras es lamenta aquí que alguns dels seus encàrrecs més importants es perdessin o s'arraconessin. Els murals de la sala d'actes del Seminari de Barcelona (1903-04) i els plafons de la capella del Santíssim dels Dominicans de la mateixa ciutat, foren destruïts durant la guerra civil. Els grans plafons per al despatx de l'alcalde de Barcelona, de més de vint metres lineals de mural, que va fer el 1910-11 per encàrrec de Roig i Bergadà, van acabar sent retirats per un consistori posterior, presidit pel Baró de Viver.

Relata també les seves participacions a exposicions estrangeres –a París nombroses, i a Munic, Viena, Brusselles, Lieja, Anvers, Amsterdam, Londres, Buenos Aires...–, que fan d'ell un pintor de carrera internacional força respectable, i les seves –esporàdiques– relacions personals amb grans figures de la pintura mundial, com Jules Breton i John S. Sargent. I fa referència igualment a altres pintors que conegué, però també a personatges de gran transcendència, però menys divulgats, del món del comerç artístic barceloní, com Francesc Vidal, els germans Pere i Vicenç Robira, i més endavant Segura, Dalmau, Esmatges, Maragall. En aquest context del mercat de l'art, Baixeras expressa explícitament en les seves memòries la curiosa idea, ja ben coneguda d'ell, que els apunts i els estudis eren el seu capital i les obres i reproduccions definitives els seus interessos. També confirma una dada important dins la història social de l'art al nostre país: que el sistema d'exposicions unipersonals, després generalitzat, l'introduí a casa nostra el pintor Eliseu Meifrén. Dóna també certes notícies directes de la fundació del Cercle Artístic de Sant Lluc, així com de la seva col·laboració amb el pintor Joan Llimona en la il·lustració –entre 1911 i 1913– d'un nou catecisme ambiciosament concebut, de l'editorial Vilamala. Presumeix d'haver estat l'iniciador de la celebració de l'Exposició de Retrats i Dibuixos barcelonina del 1910, i de la represa de les Exposicions de Belles Arts a Barcelona el 1942.

Al manuscrit hi ha també prou referències a la seva ideologia política, que es mostra tant o més conservadora que les altres posicions morals i artístiques seves. Baixeras, que tingué un nét militar, tot i rebutjar voler ser un polític actiu com algun cop li havien proposat, declara haver estat ben disposat a donar el seu nom per recolzar «una candidatura de coalición de derechas». Els encesos elogis que fa del somatén, de la tasca de Martínez Anido com a governador civil, i de l'aixecament de Primo de Rivera, el mostren en una posició molt poc concordant amb la d'altres artistes catalans que sempre havien semblat molt pròxims a ell, com els germans Llimona o Antoni Gaudí.

D'altra banda el seu marc patriòtic de referència és inequívocament «nuestra patria española», fins al punt que l'aplec –al qual ell assistí– que feren a Núria el 1900 catalanistes de les dues bandes del Pirineu, presidits pels seus bisbes, el descriu com una festa «internacional hispano-francesa». Algun cop als seus esborranys es refereix al context «catalán» i a la versió definitiva ratlla

aquest adjectiu i el canvia pel d'«español». Al manuscrit proclama més d'un cop la seva forta adhesió al nou dictador general Franco, i la visió que dóna de la guerra civil és d'un maniqueisme sense esquerdes.

Aquest era al menys el Baixeras que es manifestava just després de la guerra civil, que sens dubte radicalitzà les posicions de molts i probablement també la seva, ja que la imatge que normalment es tenia d'ell es relacionava més aviat amb el catalanisme catòlic del Cercle de Sant Lluç.

Hi ha en definitiva en aquest text gran quantitat d'informacions, visions i judicis a tenir en consideració. Aquí només n'he donat una aproximació. Al marge, tanmateix, de consideracions ideològiques, d'altra banda també ben il·lustratives d'un temps i d'un país, aquest manuscrit és un document excepcional que ens haurem de mirar molt sovint per completar la visió de la història de l'art català dels tres últims decennis del segle XIX i els quatre primers del XX, i que constitueix un enriquiment molt substancial del patrimoni cultural de la nostra Acadèmia.